

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Загородня А.О.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

У ПАВУТИННІ ТЕЛЕГРАФНИХ ДРОТІВ: ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ ДЖОРДЖА КЕННАНА-СТАРШОГО

Кожне суспільство володіє набором певних усталених уявлень про інші країни та народи, що знаходить своє вираження у формуванні комплексних систем сприйняття Іншого та образів, з ним пов'язаних. Бачення певної країни міцно вкорінюються в національну зовнішньополітичну традицію і стають важливою частиною суспільно-політичного дискурсу. Участь у формуванні цих візій часто беруть окремі постаті, досвід яких дозволяє краще зрозуміти напрямок, у якому необхідно рухатися державі при виборі свого політичного курсу на міжнародній арені.

Американське бачення Росії неодноразово зазнавало змін. У середині XIX ст. ця країна залишалася для Сполучених Штатів ледь не terra incognita – далекою й мало відомою територією, з якою втім, на думку більшості американців, їх пов'язували достатньо дружні відносини. Однак у наступні десятиліття під впливом багатьох факторів сприйняття американцями Росії різко змінилося.

Важливий внесок у цей процес зробив, зокрема, відомий мандрівник, письменник та громадський діяч Джордж Кеннан (якого інколи плутають з його родичем – відомим американським дипломатом, істориком, автором знаменитої «Довгої телеграми» Джорджем Фростом Кеннаном, у зв'язку з чим до імені першого додають означення «старший»; з огляду на конкретизацію постаті, про яку йтиме мова в даному дослідженні, безпосередньо в його темі, надалі використовуватимемо усталену західною історіографічною традицією форму – Джордж Кеннан). Своєю просвітницькою діяльністю він сприяв

формуванню більш конкретизованого та усвідомленого розуміння американцями суті російського тиранічного режиму.

Метою цієї роботи є спроба проаналізувати, як дитинство та юні роки Джорджа Кеннана вплинули на формування його світоглядних орієнтирів.

Кеннан народився 16 лютого 1845 р. у Норволку, штат Огайо.

В історії США цей період характеризується стрімким територіальним та економічним зростанням, ідейним обґрунтуванням якого виступила доктрина «божественного призначення», або «визначеної долі» (Manifest Destiny). Джон О'Салліван, публіцист, який сформував дану концепцію в остаточному вигляді, проголосив, що США було призначено самою долею розширювати свої кордони в південно-західному напрямку [2]. Така ідея швидко отримала багато прихильників як і серед широких верств населення, так і в середовищі політичної еліти США, оскільки дозволяла легко обґрунтовувати правомірність американських претензій практично на будь-яку територію. Ціллю цієї месіанської концепції було мотивувати населення до подальшого поширення американського впливу і водночас посилити почуття національної згуртованості та єдності. Американці, натхненні ідеями Manifest Destiny – вірою в своє особливе призначення, що не лише дає право, а й безпосередньо спонукає до територіальної експансії континенту, даного Провидінням для «здійснення видатного експерименту свободи» [2] – просували фронтір усе далі на захід. Батьки Джорджа, Джон та Мері Енн Кеннани, також не опинилися осторонь цього процесу, ставши одними з піонерів освоєння Західного Коннектикутського резерву, так званих Вогняних Земель, які у 1803 р. офіційно увійшли до складу США в якості 17-го штату – Огайо.

Середина XIX ст. також характеризується появою багатьох технічних інновацій. Зокрема, у 1844 р. було успішно випробувано електромагнітний телеграф, який уже невдовзі після свого створення став для сучасників символом стрімкого наукового поступу та цивілізації. Недарма на відомій картині Джона Гаста «Американський прогрес», яка є художньою алегорією доктрини Manifest Destiny, Колумбія, що уособлює США, несе цивілізацію на Захід, тримаючи в руках книгу і тягнучи за собою телеграфну лінію. Телеграф став доленосним винаходом і для Кеннана. У середині 40-х рр. його батько був змушений покинути юридичну практику. Юному Джорджу довелося покинути школу й стати телеграфістом, щоб утримувати своїх молодших братів та сестер. Відтоді

життя Кеннана було так чи інакше пов'язане з цим приладом, про що він згодом згадував так: «Павутина моєї долі, в яку я потрапив ще в ранньому дитинстві, була зіткана з телеграфних дротів. Не раз я намагався вирватися з неї, але так і не спромігся зробити це остаточно. Телеграф зробив мене годувальником своєї сім'ї ще в дванадцятирічному віці; телеграф завадив мені отримати університетську освіту; через телеграф я вперше потрапив до Сибіру, став мандрівником та відкривачем, зацікавився Росією; телеграфу я завдячую тим, що став журналістом, літератором та лектором. Часом мені доводилося далеко блукати, але телеграфна лінія завжди і скрізь була тією ниткою, що міцно пов'язувала мене з домом і самим собою» [5, с. 5].

Одним із визначальних факторів формування світогляду Кеннана виступила також релігійна складова. Його бабуся по батьківській лінії була прямим нащадком Вільяма Брюстера, одного з батьків-пілігримів, які прибули до Америки в 1620 р. на судні «Mayflower» і заснували Плімутську колонію. Предками дідуся були шотландські проповідники, що тікали від релігійних переслідувань. Зі свого боку Мері Енн Кеннан була нащадком англійського комерсанта, пуританина за віросповіданням, який у пошуках кращої долі відплив до Нового Світу, де в 1635 р. заснував власну справу в колонії Массачусетської затоки [5, с. 5–6]. Пуританська складова є надзвичайно важливою в контексті формування світогляду Кеннана, адже саме під її впливом склалися ідеї американської винятковості, які він сповідував більшу частину свого життя. У 1630 р. Джон Вінтроп, проповідник, лідер однієї з груп переселенців, який у подальшому стане губернатором колонії Массачусетс, у своїй проповіді «Модель християнського милосердя» ще на шляху до Америки проголосив: «І якщо ми збережемо єдність духу в узах миру, Господь стане нашим Господом і з радістю поселиться межі нас як серед обраного ним народу і благословить усі наші починання. І з тим, щоб ми побачили доброту його мудрості, сили і правди... і щоб зрозуміли ми, що Господь серед нас, десять наших воїнів колись зможуть протистояти тисячі ворогів, коли Він вибере нас для похвали та слави. І люди наступних поколінь скажуть: «Це в Новій Англії створено волею Божою». Тому повинні ми мати на увазі, що будемо подібно місту на Пагорбі, погляди всіх народів будуть націлені на нас (курсив наш. – А.З.).». Таким чином, закладалися основи не лише американської винятковості, але й месіанства. Америка, на думку Вінтропа, мала б стати тією богообраною країною, на яку повинні були б орієнтуватися

всі народи світу на шляху до спасіння. Вплив пуритан на подальший розвиток американської ідеології є винятково важливим. Пуритани вважали, що інші християни в недостатній мірі слідують Святому Письму, викривляють його, прикриваючи там самим власну гріховність. При цьому вони були переконані у відсутності шляху назад через те, що весь Старий Світ, за їхніми переконаннями, є приреченим на загибель через глибоко вкорінену гріховність та спотворення істинної віри. Саме тому переїзд в Америку сприймався не лише як переселення, а насамперед як певна місія, метою якої є побудова прообразу Царства Божого на окремо взятій землі. На переселенцях лежала велика відповідальність, адже у випадку невдачі вони могли стати «притчею во язицех для всіх народів світу» [1].

Батьки дали Кеннану виховання в пуританському дусі, що залишило глибокий відбиток у його свідомості. Безумовно, ми не можемо стверджувати достеменно про існування безпосереднього впливу на Кеннана ранніх зразків американської теологічної традиції, зокрема знаменитої метафори «міста на Пагорбі» Вінтропа, у якій була зосереджена квінтесенція світогляду масачусетців (богообраність, винятковість, месіанізм), проте її пізніший, дещо трансформований вияв у Manifest Destiny не міг не позначитися на його поглядах. У Кеннана впродовж усього життя було особливо загострене відчуття місії, причому це стосувалося як особистої, так і публічної сфери його діяльності. Після повернення з Росії він на рівні морального імперативу відчував необхідність розповісти про все побачене і переконати своїх співгромадян у тому, що це місія не лише однієї людини чи групи людей, а й Америки загалом: у питаннях Росії вона мусила б стати рупором усього західного світу.

Релігійні погляди Кеннана впродовж усього його життя зазнавали змін: в дитинстві та юності він був глибоко віруючим; споглядання різноманітних язичницьких практик у Сибірові зробило його більш відкритим до інших поглядів; а пізніше, під впливом учень Спенсера та Дарвіна, Кеннан став агностиком. Утім, навіть після цього він автоматично продовжував оперувати християнською метафориною, називаючи зміну своїх політичних переконань конверсією, або наверненням, та розглядаючи власну діяльність як «хрестовий похід», ототожнюючи боротьбу з царизмом із фундаментальною боротьбою між силами Добра та Зла тощо [5, с. 59–61].

Зрештою, ще однією особливістю світогляду Кеннана було сильне бажання довести, що він не слабкий і хворобливий хлопчик, а «справжній чоловік». Навколо концепту мужності зосереджена велика кількість міркувань Кеннана. Через слабе здоров'я він так і не опинився безпосередньо у театрі воєнних дій громадянської війни, служачи натомість оператором телеграфу в Цинциннаті. Багата уява Кеннана абсолютизувала це до крайнощів: намагаючись виправдати свою слабкість, він придбав револьвер і вечорами блукав небезпечними районами міста, намагаючись ствердитися у своїй сміливості. Все подальше життя Кеннан найбільше боявся самого страху й був готовий іти на будь-які ризики, щоб відповідати власним уявленням про мужність. Власне, через це він, не роздумуючи, погодився взяти участь у американсько-російській телеграфній експедиції, яка й поклала початок його знайомству з Росією.

Таким чином, можемо підсумувати, що головними факторами, що вплинули на формування світогляду Джорджа Кеннана-старшого, було зростання в суспільній атмосфері Manifest Destiny, бурхливий технологічний розвиток, сильна пуританська домінанта і бажання дорівнятися до власних ідеалів мужності.

Список використаних джерел:

1. Джон Уинтроп. Образ християнського милосердя.
URL: <https://www.proza.ru/2015/05/28/81>
2. O'Sullivan J.L. On Manifest Destiny, 1839.
URL: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/osulliva.htm>
3. Saul N. Concord and Conflict: The United States and Russia, 1867–1914 / Norman Saul. – Kansas: Lawrence, 1996. – 654 p.
4. Saul N. Distant Friends: The United States and Russia, 1763–1867 / Norman Saul. – Kansas: Lawrence, 1991. – 650 p.
5. Trevis F. George Kennan and the American-Russian Relationship, 1865–1924 / Frederick F. Travis. – Athens: Ohio University Press, 1990. – 436 p.